

TEK PARTİLİ DÖNEMDE SANAYİ İSTATİSTİKLERİNE GÖRE KOCAELİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

SEHER BOYKOY*

Giriş

Kocaeli Vilayeti, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde sosyoekonomik işlevleriyle İstanbul metropol bölgesinin önemli bir parçasını teşkil etmiş; sanayi kuruluşlarının İstanbul'dan sonra yoğunluk kazandığı bir merkez olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemiz ekonomisinin genel yapısı çerçevesinde Kocaeli ekonomisinin yerinin tespit edilmesidir. Cumhuriyet döneminde il ekonomisindeki gelişme tespit edilirken, bu gelişimin ülke sosyoekonomik hayatına katkıları da ortaya konulmuş olacaktır.

Çalışma dönemi olarak seçilen 1927-1945 dönemi, genç Cumhuriyet rejiminin liberal ve devletçi ekonomik politikalarının uygulandığı ve bu yönde kurumsallaşmaya gidildiği bir dönem olmuştur. Ayrıca bu dönem, II. Dünya Savaşı gibi olağanüstü ekonomik politikaların uygulandığı bir sürece de tanıklık etmiştir.

Bu süreçte dönem boyunca ekonomide izlenen politikaların ekonomik yapıya etkileri, sektörel kurumsallaşma, istihdamın yapısı, niceliği ve işgücüne katılım oranları, yaş, eğitim durumlarına göre dağılımı, işgücü piyasasında çalışma koşulları –maaş ve ücretler-Kocaeli Vilayeti yerinde ele alınıp değerlendirilecektir.

Çalışma kapsamında, 1927-1945 Dönemi Nüfus Sayımları, Cumhuriyetin sanayi sektörüne ilişkin ilk sayımı olan 1927 Sanayi Sayımı sonuçları, Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamına giren kuruluşları kapsayan 1932-1941 sayım sonuçları, İş Kanunu kapsamındaki kuruluşlar ve işçiler için düzenlenen 1937-1938, 1943 verileriyle Kocaeli sosyoekonomik tarihine ilişkin tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KOCAELİ NÜFUSU (1927-1945)

Cumhuriyet döneminde 1927 yılından itibaren nüfus sayımları yapılmaya başlanmış; 1935 yılından itibaren de her beş yılda Cumhuriyet dönemine ait nüfus verileri düzenlenmiştir.

1927-1945 dönemi itibarıyla vilayetin idari yapılanmasında İzmit'in vilayet merkezi olduğu¹ görülmektedir. Dönem boyunca Vilayete bağlı ilçeler ise, 1927 yılı itibarıyla Merkez İlçe İzmit, Adapazarı, Hendek, Kandıra, Karamürsel, Geyve, Gebze; 1935 yılı itibarıyla Merkez İlçe İzmit, Adapazarı, Hendek, Kandıra, Karamürsel, Geyve, Gebze, Karasu; 1945 yılı itibarıyla de Merkez

* Yrd. Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

1 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Mülga Teşkilâtı Esasiye Kanununun 98'nci maddesi gereğince (vilâyet, kaza, nahiye ve köy) birimlerinden oluşan dörtlü idari düzende İzmit, Kocaeli vilâyetinin merkezi olmuş; İzmit, Kocaeli adıyla il durumuna getirilmiştir. 1954 yılında, Adapazarı, Akyazı, Geyve, Hendek, Karasu, Kocaeli'den ayrılmış; Sakarya ili teşkil edilmiştir. "Kocaeli", Yurt Ansiklopedisi, C. 7, Anadolu Yay., İstanbul, s. 5009.

İlçe İzmit, Adapazarı, Akyazı, Gebze, Geyve, Gölcük, Hendek, Kandıra, Karamürsel, Karasu olarak tespit edilmiştir.

Kocaeli Vilayetinin 1927-1945 yılları arasındaki nüfusu tabloda gösterilmiştir.²

Kocaeli	Erkek		Kadın		Toplam	Türkiye
1927	141366	% 49.3	145234	% 50.7	286600	13.648.270
1935	168655	% 50.3	166637	% 49.7	335292	16.158.018
1940	191901	% 51.1	188629	% 48.9	375.530	17.820.950
1945	216318	% 51.9	199740	% 48.1	416.058	18.790.174

Yukarıdaki tabloya göre, Türkiye’de Cumhuriyet döneminde yapılan ilk resmi nüfus sayımı olan 1927 Sayımından itibaren 1945 Sayımına kadar, Kocaeli nüfusu, ülke nüfusuna paralel olarak sürekli artış göstermiştir. 20. yy ilk çeyreğindeki uzun savaş yıllarından sonra, göçler, sanayileşme, doğal afetler, idari sınırların değişmesi faktörleri, Kocaeli demografik yapısını etkileyen temel unsurlar olmuştur. 1945 Sayımında ise, II. Dünya Savaşı nedeniyle erkek nüfusun silah altına alınması ve temel ihtiyaç maddelerinin kısıtlandığı olumsuz yaşam koşullarının belirmesi nedeniyle, nüfus artış hızında düşme gözlenirken; savaşın sona ermesinden sonra yaşam koşullarının düzelmesiyle birlikte nüfus artış hızı da yükselmiştir.³

Çalışmaya konu olan dönem ve Vilayet geneli itibarıyla tespit edilen nüfusun cinsiyet itibarıyla dağılımı, 1935 Sayımına kadar kadın, 1935’ten sonra ise erkek nüfusun fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Vilayet yerleşimlerinde de Adapazarı ve Kocaeli Merkez in en fazla nüfusa sahip yerleşimler olduğu; köy yerleşimlerinin, kaza ve nahiye yerleşimlerine göre daha yüksek bir oran teşkil ettiği görülmektedir.⁴

Vilayet ve kazalar itibarıyla şehir ve köy nüfusları tabloda gösterilmiştir.⁵

- 2 28 Tesrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri-Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibarıyla, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928. s. XI, İstatistik Yıllığı 1930-1931, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1931, s.34; 20 İlkteşrin 1935, Genel Nüfus Sayımı-Kocaeli Vilayeti, Cilt:36, Neşriyat Sayısı: 75, İstanbul 1937, s.7; 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, 2/158, Ankara, 1941, s. IX, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı- Kocaeli ili, Yayın No:286, C. 40, Ankara, 1949, s. 5.
- 3 Selin Yıldız-Mehmet Fatih Döker, “İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Coğrafya Dergisi, 32 (2016). s. 40
- 4 İstatistik Yıllığı 1930-1931, s. 34; İstatistik Yıllığı 1935-1936, 8/88, İstatistik Genel Dairesi Neşriyatı, 1936, s.54. Vilayet itibarıyla kaza, nahiye ve köy sayıları

Yıllar	Kaza	Nahiye	Köy	Toplam
1929	6	16	1179	1201
1930	6	24	1183	1213
1931	6	24	1182	1212
1932	6	24	1108	1138
1933	7	20	1116	1143
1934	7	20	1116	1143

- 5 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.5; 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, s. 124; 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, s. 122; 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, s. 12.

	Merkez ve ilçeleri			Köyler			Genel toplam
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
1927	27432	24649	52081	120719	126293	247012	299093
1935 ⁶	32188	29372	61560 %19	136467	137265	273732 %81	335.292
1940 ⁷	46208	33122	79330	145693	150507	296200	375530

1927-1945 dönemi Kocaeli demografik yapısına ilişkin bu istatistikler, belirtilen dönem içerisinde nüfusun büyük kısmının, ülke genelinde olduğu gibi, kırsal kesimde yaşadığını, kadın nüfusun, özellikle de köylerde erkek nüfusa oranla daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Nüfusun yarıdan fazlasının kırsal alanda yaşaması sebebiyle, tarım ve buna bağlı olarak toprağa dayalı faaliyetler, temel geçim kaynağını teşkil etmiştir. Kocaeli Vilayetinin tarım ekonomisindeki yeri, 1927 yılında yapılan Zirai Sayımdan da izlenebilmektedir. Bu sayımda, Kocaeli Vilayeti, Bursa, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ ile birlikte 3. mıntıka (Trakya ve Marmara sevhili) bölgesi olarak tanımlanmış; ziraat aletleri açısından Bursa'dan sonra ikinci sırayı teşkil etmiştir.

Yapılan sayımda, ziraat alet ve makinaları sayısı⁸, hububat, bakliyat, sınai ürün miktarları⁹, çiftçi ailelerin vilayet genelindeki nüfusa nispeti¹⁰ gibi veriler elde edilmiş olup, bu verilerin bir kısmı aşağıda gösterilmiştir.

Kara sapan	Pulluk	Toplam	Muhtelif ziraat makineleri	Alet ve makine toplamı
20994	13458	34452	129	34581
Hububat	Bakliyat ton	Sınai nebatat	Toplam	
69.178	943	11238	81359	
2400391	100223	163388	2664002	
Çiftçi aileleri adedi	Nüfus miktarı		Umum nüfusa nispet	
35618	209063		69.8	

Kocaeli Vilayetinde kadın ve erkek nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı açısından da, 1927 ve 1935 yılları itibarıyla 15-64 yaş grubu, genel toplam içerisinde en fazla oranı teşkil etmiştir. Bununla birlikte; bu gruba dâhil edilen yaş sayısının, 0-14 grubuna göre çok daha fazla olduğu gerçeği de burada göz ardı edilmemelidir. Buna göre toplam nüfusta, 0-14 yaş grubuna giren kız-erkek çocuk sayısının da, hem ülke geneli hem de Kocaeli yereli açısından önemli bir miktar teşkil ettiği dikkate alınmalı ve bu husus, istihdamın analizinde göz önünde bulundurulmalıdır.¹¹

6 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s. 16, İstatistik Yıllığı 1935-1936, s. 30-31.

7 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, s. XVIII.

8 İstatistik Yıllığı 1930-1931, s. 180.

9 İstatistik Yıllığı 1930-1931, s. 184.

10 İstatistik Yıllığı 1930-1931 s. 179.

11 28 Teşrinievvel 1927, umumi nüfus tahriri, fasikül.1, Ankara 1929, s. XXVII; Kocaeli vilayeti 1935, s.110; İstatistiklerle Kadın 1927-1960, Yayın No: 1520, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1992, s.5.

Türkiye'de 1935 Yılı İtibarıyla Kadın Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Kocaeli Vilayet nüfusunun eğitim durumu, istatistiklerde okuma bilen ve bilmeyen olarak belirlenmiştir.

	Okuma bilen		Okuma bilmeyen		Toplam	
	1927 ¹²	1935 ¹³	1927	1935	1927	1935
Erkek	23526	54005	117.840	114.650	141.366	168.655
Kadın	6514	19988	138.720	146639	145.234	166.637
Toplam	30040	73993	256560	261289	286600	335292

Yukarıdaki tablo, Kocaeli yerelinde okuma-yazma oranının 1927 yılında erkeklerde % 8, kadınlarda % 2'lerde iken; 1935 yılına gelindiğinde, % 32 ve % 12 olmak üzere toplamda % 44'lere yükseldiğini göstermektedir. Bu da, Cumhuriyet döneminde Türk Devriminin eğitim ve kültür alanında önemli uygulamalarının, taşra yerleşimindeki geliştirici etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

1927-1945 Nüfus Sayımlarında Vilayetin sosyoekonomik yapısına ilişkin önemli bir veri grubu da, nüfusun meslekler itibariyle dağılımıdır. Bu dağılım, dönemin sanayi sayımlarıyla da, sektörel kurumsallaşma ve istihdam yapısı açısından paralellik göstermektedir.

1927 yılı itibariyle Kocaeli nüfusunun cinsiyet temelinde meslekler itibariyle dağılımı tabloda verilmiştir.¹⁴

	Zirai	Sınai	Ticari	Serbest	Me-mur	Ha-kim	Ordu	PTT	Muh-telif	Toplam	Meslek-siz	Toplam
Erkek	61350	4528	4042	892	1278	130	5498	318	1348	79384	61982	141366
Kadın	44242	290	122	87	17			1	76	44835	100.399	145234
	105592	4818	4164	979	1295	130	5498	319	1424	124219	162381	286.600

Tablodan da görüleceği üzere, Kocaeli'de kadın ve erkek istihdamının en yoğun olduğu alanlar, sırasıyla zirai, ticari ve sınai sektörler olup, diğer alanlarda özellikle kadın istihdamı sınırlı kalmıştır. 1927'de kadın nüfusun, % 69 u, erkek nüfusun da % 43.8 i mesleksiz sınıfında iken; bu oran 1935 Sayımında erkeklerde % 38.5, kadınlarda % 52.3 e gerilemiş¹⁵, bu suretle istihdamda artış görülmüştür.

Sayım yılı	Yaş grubu		
	0-14	15-64	65 ve üstü
1935	38.74	56.99	4.27
1940	39.39	56.59	4.02
1945	37.52	58.51	3.97

12 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, s. XLI

13 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.209. 1935 yılı itibariyle ülke genelinde okuma yazma oranı kadınlarda %8.2, erkeklerde % 23.3 iken; Kocaeli yerelinde bu oranlar, % 32 ve % 12 olarak tespit edilmiştir. Göst.yer.

14 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, s. XLI

15 1935 Nüfus Sayımına göre Kocaeli de erkek ve kadın işçilerin faal nüfus miktarları tabloda görülmektedir. 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.342.

1935-1945 nüfus sayımlarında kadın ve erkek nüfusun meslekler itibariyle dağılımında, 1927 Sayımına göre farklı sınıflandırma yapılmıştır. Nüfusun 1935 yılı itibariyle mesleksel dağılımı, aşağıdaki tabloda ülke geneliyle karşılaştırmalı olarak tespit edilmiştir.¹⁶

	Kocaeli				Türkiye			
	Erkek	Kadın			Erkek	Kadın		
			%				%	
Toprak mahsulleri	79.390	77390	47.1	46.5	3383269	3096799	42.6	37.7
Sanayi ve küçük sanatlar,	9517	1356	5.6	0.8	527345	129.076	6.7	1.6
Ticaret	3.731	158	2.2	0.1	206.706	11602	2.6	0.2
Nakliye ve muvasalat	2112	14	1.3	0.0	118756	2858	1.5	0.0
Umumi idare ve hizmetler	8800	312	5.2	0.2	380484	17.800	4.8	0.2
Ev iktisadiyatı şahsi hizmetler	170	199	0.1	0.1	18968	27488	0.2	0.3
Mesleksiz veya meçhul	64935	87208	38.5	52.3	3300984	4935261	41.6	60
Toplam	168.655	166637			7.936.000	8220938		

Meslek grupları açısından nüfus dağılımını gösteren bu tablodan hareketle, Vilayet açısından şu noktaları tespit edebiliriz.

- Kocaeli Vilayeti, sektörel kurumsallaşma açısından ülke geneline paralel bir görünüm arz etmektedir.
- Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllar olması sebebiyle, uzun savaş yıllarından sonra ekonomik kalkınmanın temellerinin inşa edildiği bu dönemde, sanayi henüz çok çeşitlenmiş değildir. Bu dönemde sanayinin çeşitlenmesinde liberal politikalarla ziyade, devletçi politikalar ülke koşullarına uygun ve uzun vadede daha etkili sonuçlar ortaya çıkarmıştır.
- Faal kadın ve erkek nüfusta en fazla istihdam toprak mahsullerinde görülürken; sanayi ve küçük sanatlar bu sektörü izlemiştir. Nüfusun yarısından fazlasının kırsal alanda yaşaması sebebiyle, tarım ve buna bağlı olarak toprağa dayalı faaliyetler, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke ekonomisinin olduğu gibi Kocaeli Vilayet ekonomisinin de temel geçim kaynağını teşkil etmiştir. Benzer verilerin ülke geneline uygun düştüğü de, tabloda açıkça belirlenmiştir.
- Kadın istihdamının sayıca fazla olduğu tek sektör, ev ekonomisi ve şahsi hizmetler alanı olarak görülmektedir.

	Faal nüfus		Gayri faal		Toplam		Meslekli %		Mesleksiz %	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Kocaeli	103720	79429	64935	87208	168655	166637	61.5	47.7	38.5	52.3
Genel	4635528	3285677	3300984	4935261	7936512	8220938	58.4	40	41.6	60

¹⁶ 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.338-339.

- Gerek Kocaeli yereli, gerekse ülke genelinde kadın nüfusun yarısından fazlası, mesleksiz veya meçhul kategorisinde yer almıştır. Bu da, çalışma hayatında kadın istihdamının, erkek istihdamına göre daha sınırlı kaldığının göstergesidir. Özellikle 20. yüzyıl ortalarından itibaren şehirlerde imalat ve hizmet sektörlerinde gelişme yaşanırken; kırsal kesimde çalışma imkânlarının sınırlı kalması, kırsal kesimden şehirlere göçün en önemli nedenlerinden birini teşkil etmiş ve bu değişim, demografik yapıyı yalnız niceliksel olarak değil; kadın istihdamı açısından da niteliksel olarak etkilemiştir.¹⁷

1927 SANAYİ SAYIMINDA KOCAELİ VİLAYETİ

Cumhuriyet Döneminde sanayi sektörüne ilişkin ilk istatistik¹⁸, 1927 yılında yapılan Sanayi Sayımıdır.¹⁹ Dünya istatistikçileri arasında önemli bir isim olan Belçikalı uzman Camille Jacquart'ın İstatistik Genel Müdürü olarak yönettiği bu Sanayi Sayımının amacı, 1927 yılı aralık ayında ülkede bulunan sanayi kollarına ilişkin bilgilerin toplanması olarak belirlenmiş ve bu tarihte faaliyette olan bütün sanayi kuruluşları sayıma dâhil edilmiştir.²⁰

Osmanlı Devleti döneminde yapılan 1913-1915 Sanayi Sayımına²¹ göre daha geniş kapsamlı olan bu sayım, küçük sanayii kapsamakla birlikte; ev sanayii, evlerde yürütülen dokuma, kilim ve halı imalatına uygulanmamıştır. 1927 Sayımı, dönem Kocaeli'sinin sanayi kompozisyonunun ortaya çıkarılması açısından önemli veriler sunmaktadır. Kocaeli'nin ülke sanayisindeki yeri açısından tespitte bulunabilmek için, bu Sayımın ülke geneline ait verilerinden de yararlanılmıştır. Buna göre ülkemizde ve Kocaeli'de 1927 yılı itibarıyla faaliyet gösteren sanayi sınıfları, işletme ve çalışan sayıları tabloda gösterilmiştir.²²

17 Güner Bahtiyar, Bursa'da Nüfus, Demografik Yapı ve Göç, 1927-2000, Bursa: DİE Bursa Bölge Müdürlüğü, s.9-10.

18 Osmanlı Devletinde ilk yapılan 1913-1915 Sanayi Sayımından sonra, Kurtuluş Savaşının yaşandığı 1921 yılında, İktisat Vekaletinin vilayetlere gönderdiği tamimle, sanayi kuruluşlarının ve bu kuruluşlarda çalışanların sayımı yaptırılmıştır. Ankara Hükümeti kontrolündeki bölgelerde uygulanan bu sayım, o dönemde işgal altında olan İstanbul, İzmir, Bursa gibi vilayetleri kapsamaması yanında, sayımı yapılan sanayi kuruluşlarının işletme türü açısından durumu, muharrir kuvvet, hammadde sarfiyatı, üretim ve vilayetlere dağılım açısından da eksik bir sayım olmuş; sayımı yapılan işletmelerin büyük kısmını el sanayii teşkil etmiştir. İsmail Hüsrev Tökin, Rakamlarla İktisadi ve İçtimai Türkiye-Türkiye'de Sanayi, C: III, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 1946, s. 23-24.

19 1927 Sanayi Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No:584, Ankara 1969. 1927 Sanayi Sayımı sonuçları 1928 yılında İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından İstanbul Cumhuriyet matbaasında Arap harfleri ile bastırılmış, daha sonra günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ülke sanayisine ilişkin 1927 Sanayi Sayımını, 1951, 1964 sayımları izlemiştir.

20 1927 Sanayi Sayımı, s. 3.

21 1913 ve 1915 Sanayi Sayımında, 1913 yılında 269, 1915 yılında 282 sanayi kuruluşu sayımı yapılmıştır. Su kireci ve çimento imalatında Darıca'da Arslan Osmanlı Anonim Şirketi ve Eskişehir'de "Eskişehir Suni Portland Çimentoları ve Su Kireci Anonim Şirketleri, yün ipliği imalatında özel teşebbüse ait olan "Karamürsel Çuha ve Şayak Fabrikası" ile "İzmit Mensucat İplik Fabrikası" ile Devlete ait olan "Hereke Fabrika-yı Hümâyûnu"; ipek dokumacılığı ve iplik dokuma fabrikaları dışında dokuma sanayine mensup diğer kuruluşlar arasında, "Hereke Fabrika-yı Hümâyûnu sayımı yapılan sanayi kuruluşları arasında yer almıştır.. A.Gündüz Ökçün, Osmanlı Sanayii-1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 13, 89, 141-142, 161-168.

22 1927 Sanayi Sayımı, s. 42. 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarının Türkiye geneline ilişkin verileri için ayrıca bkz. Tökin, Rakamlarla İktisadi..., s. 26-27.

	Türkiye		Kocaeli	
Sanayi Sınıfları	İşletme	Çalışan	İşletme	Çalışan
İstihraç (maden çıkarma) sanayi	556	18.932	9	23
Tarım, evcil hayvanlar, balık ve ev ürünleri sanayii.	28.439 43,5	110.480	528	1524
Dokuma sanayi	9.353	48.025	111	104
Ağaç sanayii ve diğer bitki maddeleri sanayii	7.896	24.264	145	530
Kâğıt ve karton sanayi	348	2792	2	26
Maden sanayii, maden işleme ve makine onarımı ve imalatı	14.752	33.866	276	607
Bina ve inşaat sanayi	2.877	12.345	134	956
Kimya sanayi	697	3.107	5	38
Karma sanayi	16	455		
Elektrik sanayi	90	1350		
Diğer çeşitli sanayi dalları	221	1239	5	13
Toplam	65.245	256.855	1215	3821

1927 Sanayi Sayımında, en küçük esnaf atölyeleri de dâhil olmak üzere, 1927 Aralık ayı itibarıyla ülke genelinde toplam 65.245 sanayi kuruluşu, 256.855 sanayi çalışanı tespit edilmiştir. Sayım sonuçlarına göre Kocaeli, 1215 sanayi kuruluşu ile ülke genelinde % 1,8; bu sanayi kuruluşlarında mevcut 3821 çalışanı ile de, ülke genelinde % 1,5 lük bir oran teşkil etmiştir.

1927 Sanayi Sayımında sanat gruplarındaki işletme ve çalışan sayıları, ilçeler itibarıyla de belirlenmiş olup, Kocaeli vilayetinde ilçeler itibarıyla dağılım şu şekildedir.²³

	Maden çıkarma	Tarım	Dokuma	Ağaç	Bina	Maden işletme	Kağıt	Kimya	Çeşitli sanayi	Toplam
Merkez	2/8	65/229	13/22	18/78	21/103	17/82	2/26	3/35	4/12	145/595
Adapazarı	2/7	121/573	44/141	66/326	43/194	132/252		2/3		410/1496
Hendek		59/218	28/65	24/48	5/21	45/108			1/1	162/461
Karamürsel	1/1	24/94	9/23	6/7	26/94	10/18				76/237
Kandıra	4/7	76/186	2/3	4/4	17/82	32/67				135/349
Geyve		47/100	7/18	27/67	14/46	33/67				128/298
Gebze		8/832		8/416	7/13					23/1261
Toplam	9/23	528/1524	111/104	145/530	134/956	276/607	2/26	5/38	5/13	1215/3821/

Yukarıda verilen tablolara göre, işletme ve çalışan sayısı açısından şu tespitlerde bulunulabilir.

23 1927 Sanayi Sayımı, s.42.. Tablodaki her sütun ve satırda / işareti ile ayrılan ilk sayı, işletme; diğer sayı ise bu işletmede çalışan sayısıdır.

- 1927 yılı itibariyle, Kocaeli ve Türkiye sanayisinde, tarım, maden işletme, ağaç ürünleri ve dokuma sanayisi, bütün sanayi sınıfları içerisinde % 80'i aşan bir oran teşkil etmiştir. Kocaeli yereli itibariyle % 87,2 olan bu oran, Türkiye geneline göre % 92.64'tür. Bu oranlar, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemiz sanayinin fazla çeşitlenmemiş olduğunun da göstergesidir.
- Kocaeli sanayisinde, % 43 lük bir oranla tarım ürünlerine dayalı sanayi en büyük paya sahip olmuştur. Aynı durum ülke geneli açısından da geçerli olup, ülkedeki sanayi kuruluşlarının % 43.59'u bu sektörde toplanmıştır. Sanayideki bu veriler, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin tarım ülkesi olduğunun ve ekonomisinin tarıma dayandığının göstergesidir.
- Tarım sanayiine ait kuruluşları, sırasıyla, maden işletme sanayi, ağaç mamulleri sanayi, bina ve inşaat, dokuma sanayileri izlemiştir.
- Bina ve inşaat sanayi, Kocaeli yerelinde % 11'lik paya sahip iken, Türkiye sanayii içindeki sayısal oranı, işletme sayısı açısından % 4.6, bu işyerlerinde çalışanlar açısından da % 7.7 olarak tespit edilmiştir. Kocaeli Vilayetinde faaliyette olan diğer sektörlerde ülke geneli itibariyle % 2'lerin üzerine çıkılmadığı düşünüldüğünde, Vilayetin özellikle Adapazarı, Karamürsel, Merkez ilçeleri ile, bu sanayi sınıfında ülke ekonomisine büyük katkı sağladığı söylenilebilir.
- Tarım sanayii, Adapazarı, Kandıra ve Kocaeli Merkez; dokuma sanayi Adapazarı ve Hendek; ağaç sanayi Adapazarı, Geyve, Hendek; maden işletme Adapazarı, Hendek, Geyve ilçelerinde yoğunluk kazanmıştır.²⁴ Kâğıt sanayi işletmeleri yalnızca Kocaeli Merkezde, kimya sanayileri de Adapazarı ve Merkezde yoğunlaşmıştır. Bina, ağaç, tarım sanayi işletmeleri bütün ilçelerde görülürken, sayımda Gebze ilçesinin en az sanayi kuruluşuna sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen Gebze'nin, Adapazarı'ndan sonra en çok işçi sayısına sahip bulunması ise, buradaki sanayi kuruluşlarının büyük kısmının daha fazla işçi istihdam edilen tarım, ağaç ve bina sanayilerindeki işletmeler olması ile açıklanabilir.
- 1927 Sanayi Sayımı, işletmelerin hukuki vasfını da ortaya koymaktadır. Sanayi grupları toplamı itibariyle Kocaeli'de faal olan işletmelerin hemen hemen yarısı, 1 ve 2-3 kişilik küçük ölçekli ve atölye tipi işletmelerdir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında ülke geneli için de bu tespitin geçerli olduğu ve küçük sanayinin ülke ekonomisinde önemli yer teşkil ettiği görülmektedir.²⁵

	İşletme sayısı	1 kişi-lik	1 işi aile efradı	2-3 kişi	4-5 kişi	6 -10 kişi	11-20	21-50 kişi	51-100 kişi	101 ve üstü
Kocaeli	1215	362	144	432	158	79	27	6	2	5
Türkiye	65245	23316	4914	23332	7683	3940	1180	551	166	155

²⁴ 28 Mart 1928 de, Adapazarı madenleri imtiyazının devralınarak işletilmesi, maden satışı ve ilgili diğer işlemlerin yürütülmesi amacıyla ve % 45.91 i yabancı sermayeli Adapazarı Madenleri İşletme TAŞ kurulmuştur. A. Gündüz Ökçün, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara 1997, s.43-44.

²⁵ 1927 Sanayi Sayımı, s. 56

Sayım sonuçlarına çalışan sayısı açısından bakıldığında ise, yukarıda belirtilen dört sanayi sınıfı içerisinde, tarım, bina inşaat ve maden işletme sanayileri başta gelmektedir. Bina inşaat sanayisinde işletme sayısı, maden ve ağaç sanayi sınıflarına göre daha az olsa da; çalışan sayısı itibarıyla Kocaeli yerelinde tarım sanayisinden sonra yerini almıştır. Burada işletme sayısından çok, işin niteliği ve teknik faktörlerin belirleyici olduğu görülmektedir.

1927 Sanayi Sayımında, sayımı yapılan kuruluşlarda istihdam niteliği açısından önemli bir diğer husus da, çalışanların cinsiyet açısından dağılımının tespit edilmiş olmasıdır. Bu nedenle sayım, ülkemizde kadın istihdamı ve kadın işçilerin niceliğine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. İşgücünün cinsiyet dağılımı, sadece 4 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeleri esas aldığı için, Kocaeli Vilayetindeki 4 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri ve çalışan sayıları, sanayi sınıflarına göre ve ülke genelindeki verilerle karşılaştırmalı olarak ayrı tablolar halinde belirlenmiştir.²⁶

	Sayımı yapılan işyeri sayısı	4 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı	Sayımı yapılan çalışan sayısı	4 ve daha fazla işçi çalıştıran kuruluşlarda çalışan sayısı
Türkiye	65.245	13.683	256.855	165.886
Kocaeli	1215	277	3821	2950

	Kocaeli		Türkiye	
	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı
Maden çıkarma	2	9	339	18949
Tarım sanayi	115	731	6255	70878
Dokuma sanayi	22	937	2459	34926
Ağaç ürünleri sanayi	30	340	1352	13350
Kâğıt karton sanayi	2	26	176	2553
Maden işleme	16	123	1564	11245
Bina inşaat	86	740	1245	8723
Kimya	3	35	197	2196
Karma			10	456
Çeşitli sanayi-elektrik	1	9	59	1913
Diğer			27	697
Toplam	277	2950	13683	165886

Bu tabloya göre, işletme sayısı itibarıyla ilk sırada yer alan tarım sanayiini, bina inşaat, ağaç ürünleri ve dokuma sanayileri izlemiştir. Vilayet genelinde % 91'lik oran teşkil eden bu işletmelerde, çalışan sayısı itibarıyla de dokuma sanayi ilk sırada yer almış; bu sanayi grubundan sonra bina inşaat ve tarım sanayileri gelmiş; toplam istihdamın % 81'i bu sektörlerde yoğunluk kazanmıştır. Buradan da, dokuma sanayinin istihdam açısından önemli bir sanayi sınıfı teşkil ettiği görülmektedir.

²⁶ 1927 Sanayi Sayımı, s. 103, 119.

4 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde istihdamın niteliği, cinsiyet, uyruklu ve patron-memur-işçi kategorilerinde belirlenmiştir. Buna göre Kocaeli yerelinde istihdamın niteliği açısından şu tablo karşımıza çıkmaktadır.²⁷

	Erkek		Kadın		Toplam
	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	
Patron	1	260			261
Memur	1	116		2	119
İşçi (14 yaş küçük)		222		96	318
İşçi (14 yaş büyük)		2016		236	2252
Toplam	2	2614		334	2950

Yukarıda verilen tabloya göre Vilayette hiçbir sektörde işveren statüsünde kadın istihdamı görülmemektedir. Kocaeli de faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının tamamında işverenler erkek olup, bu işverenler içerisinde yabancı işveren, yalnızca bina inşaat sanayiinde bir kişi olarak gösterilmiştir. Bu da, İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde, ekonomik faaliyetlerde sermayenin etnik yapısı açısından yaşanan değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin ulus devlet olarak kurulmasıyla birlikte, ekonomik hayatta da ulusal politikalar önem kazanmış ve bu politikalara bağlı olarak ekonomide Türk sanayici ve işadamlarının ağırlığı artmaya başlamıştır.

- Kocaeli yerelinde memur statüsünde çalışanların büyük kısmını da, Türk uyruklu erkek çalışanlar teşkil etmekle birlikte; tarım ürünleri sanayiinde 1 yabancı uyruklu erkek, 2 Türk uyruklu kadın memur istihdamı da tespit edilmiştir.
- Yine sayım sonuçlarına göre, erkek ve kadın çalışanların büyük çoğunluğu, işçi statüsündedir. Sayımda erkek-kadın bütün işçiler, 14 yaş altı ve 14 yaş üstü olarak iki ayrı yaş kategorisinde değerlendirilmiştir. Buna göre şu tablo karşımıza çıkmaktadır.²⁸

	Erkek	Kadın	Toplam
14 yaşından küçük işçi	222 % 70	96 % 30	318
14 yaşından büyük işçi	2016 % 90	236 % 10	2252
Her iki yaş kategorisi toplamı	2238 % 87	332 % 13	2570

Tabloya göre, her iki yaş kategorisi itibarıyla, toplam 2570 işçiden 332'si kadındır. Bu sayı, Vilayet genelinde sayımı yapılan toplam işçi sayısının % 13'ünü oluşturmaktadır. Yani, cinsiyet itibarıyla değerlendirildiğinde, Kocaeli yerelinde sanayide çalışan kız çocuk-kadın sayısı çok düşük düzeyde kalmış; kadın işçi içerisinde en büyük payı da, 14 yaşından küçük çocuk işçiler teşkil etmiştir. Tarım, dokuma, kimya sanayileri, kadın istihdamının yoğunluk kazandığı sektörler olarak belirlenmiştir.

27 1927 Sanayi Sayımı, s. 103

28 1927 Sanayi Sayımı, s. 103

TEŞVİK-İ SANAYİ İSTATİSTİKLERİ (1932-1941) VE KOCAELİ VİLAYETİ

1927 Sanayi İstatistik verilerinin yayınlanmasından sonra 1932 yılına kadar ülke sanayisine ilişkin hiç bir istatistik yapılmamıştır.²⁹ Cumhuriyet yönetiminin uzun savaş yıllarından sonra üretimdeki durgunluğu aşmak, sanayi kuruluşlarını güçlendirmek ve özel sektörün sanayi girişimlerini teşvik etmek için aldığı önlemlerden biri, 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanununun gözden geçirilmesi ve kapsamının genişletilmesi suretiyle 1927 yılında yeniden yürürlüğe konulması olmuştur.³⁰

1932 ile 1942 yılları arasında sanayi istatistikleri ihtiyacını karşılamak üzere Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamındaki ve büyük kısmı 1923 sonrasında kurulmuş olan³¹ işyerlerini içine alan anketler uygulanmıştır. Bu anketler kanalıyla, kanundan yararlanan sanayi kuruluşlarının, her yıl aralık-ocak ayları itibariyle 12 ay içerisindeki ekonomik faaliyetlerine ilişkin bilgiler toplanmıştır.³²

Kanun kapsamına alınan sanayi kuruluşları, ülkedeki sanayi faaliyetinin önemli bir boyutunu teşkil etmekle birlikte, bu kuruluşların kullandıkları motor gücü, beygir kuvveti, hammadde sarfiyatı, üretim kıymeti gibi unsurlar ve çalıştırılan işçi sayısı temel ölçüt olarak alınmıştır. Bu nedenle elde edilen veriler, 1927 Sayımına göre daha sınırlı kalmış³³ ve yalnızca ülkenin en büyük sanayi kuruluşları ile bu sanayi kuruluşlarında istihdam edilenlere ilişkin bilgiler elde edilebilmiştir.

Beşten fazla sanayi kuruluşu bulunan vilayetlerin esas alındığı bu sayımda, Kocaeli Vilayetine ilişkin verilerin de yer alması, Kocaeli'nin, Kanun kapsamında Türkiye'de teşvik gören illerden biri olduğunu göstermektedir. 1932-1939 yılları itibariyle vilayet sanayinin sanayi grupları itibariyle dağılımı, ülke geneline ilişkin verilerle tabloda gösterilmiştir.

29 Haluk Cillov, "Türkiye'de Sanayi Sayımları-İstatistikleri", İktisat Fakültesi Mecmuası, XVI/1-4 (1956), s. 183.

30 Teşvik-i Sanayi Kanunu, Meşrutiyet döneminde çıkarılan kanunda günün koşullarına uygun değişiklikler yapılmak suretiyle, 1927 yılında yeniden yürürlüğe konulmuş; 1942 yılına kadar bazı değişikliklerle 15 yıl yürürlükte kalmıştır. 50 Yılda Türk Sanayii, Mars Matbaası, Ankara, 1973, s. 5.

31 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1934 Seneleri Faaliyeti, Yayın No:80, Ankara, 1936, s. IX. Sanayi kuruluşlarının kuruluş tarihine göre dağılımı için ayrıca bkz. Tökin, Rakamlarla İktisadi..., s. 44.

32 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1939 Seneleri Faaliyeti, Yayın No: 156, Ankara 1941, s.3. İstatistiklerin toplanması sırasında bazı özel kuruluşlar, verecekleri cevapların ileride mükellefiyet teşkil etmesi, rakiplerine bildirilmesi endişesiyle, açık ve net cevap vermekte tereddüt içerisinde kalmışlardır. Bu nedenle, her kuruluşun verdiği bilgilerin, unvan ve adres itibariyle gizli tutulacağı taahhüdünde bulunulmuştur.

33 Yılın belli bir kısmında hammadde yokluğu veya bazı sebeplerle faaliyet gösteremeyen kuruluşlar, istatistik kapsamı dışında tutulmuştur.

		Sanayi istih-raciyeye	Ziraat ehli hay-van	Sa-nayi nesci-ye	Sanayi haşe-biye	Kağıt ve karton	Sanayi made-niye	Eb-niye inşaati	Sanayi kim-yeviye	Muh-telifeye	Gayri muay-yene
1932 ³⁴	Kocaeli		13	4	2			3		3	1
	Türkiye	17	651	351	134	41	85	31	76	48	39
1933 ³⁵	Kocaeli		9	3	1			3		2	1
	Türkiye	18	614	335	115	41	77	36	54	68	39
1935 ³⁶	Kocaeli		8	4				2		1	2
	Türkiye	26	525	266	74	31	57	31	44	54	53
1938 ³⁷	Kocaeli		7	3		1		3		2	2
	Türkiye	33	462	242	56	34	42	29	35	72	98
1939 ³⁸	Kocaeli		5	2	2	1		3		1	2
	Türkiye	37	468	249	53	37	41	28	37	71	123

		İşletme toplamı		İşgünü sayısı	
	Kocaeli	26	% 1.76	1138	% 2.06
	Türkiye	1473	% 100	55321	% 100
1933	Kocaeli	19	% 1.36	1617	% 2.49
	Türkiye	1397	% 100	64989	% 100
1935	Kocaeli	17	% 1.46	273699	% 1.76
	Türkiye	1161	% 100	15509725	% 100
1938	Kocaeli	18	% 1.63	526631	% 2.16
	Türkiye	1103	% 100	24324204	% 100
1939	Kocaeli	16	% 1.40	653346	% 2.48
	Türkiye	1144		26796049	

İşletme sayısı açısından bakıldığında, 1932 yılından 1939 yılına kadar işletme sayısının yılda ortalama % 6 azaldığı görülmektedir. 1932 yılında Türkiye’de Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan yararlanan işyerlerinin % 1.76’sı Kocaeli’de faaliyet göstermekte iken; sonraki yıllarda bu oran azalmış; 1939 yılında % 1.40 a gerilemiştir.³⁴³⁵³⁶³⁷³⁸

Bazı sanayi kuruluşlarının faaliyetine son vermesi, faaliyet vasıtaları ve üretimi yüksek ölçekte olan kuruluşların kurulması yanında, bu istatistiklerin Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan kuruluşlar arasından yalnızca İstatistik Müdürlüğü’nün sorularına doğru cevap veren kuruluşları kapsaması, bu oransal azalışta belirleyici olmuştur.³⁹ Oysa ki Kanunun uygulandığı dönemde ülkemizde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuş ve plan kapsamında sanayi alanında niceliksel ve niteliksel olarak büyük atılım gerçekleştirilmiştir.

34 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1934 Seneleri Faaliyeti, s. 18

35 Sanayi İstatistikleri..., s. 19.

36 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1935 Seneleri Faaliyeti, Yayın no: 103, Ankara 1937, s.16

37 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1939 Seneleri Faaliyeti, s.30

38 Sanayi İstatistikleri..., s. 31.

39 Cillov, "Türkiye’de Sanayi Sayımları-İstatistikleri", s. 187.

Kanunun uygulanma sürecinde, Kocaeli vilayetinde en yoğun teşvik gören sanayi dalı ise, ziraat sanayi olmuş, bunu dokuma ve bina inşaatı sanayileri izlemiştir. Bu açıdan söz konusu istatistiklerden elde edilen veriler, 1927 Sanayi Sayımındaki verilerle paralellik göstermektedir. Kocaeli Vilayetinde 1936-1941 döneminde teşvikten yararlanan sanayi grupları, kuruluş sayısı, işgünü, maaş ve ücretler, hammadde, işletme maddeleri ve üretim kıymetleri itibarıyla belirlenmiştir. Buna göre Vilayet genelinde Kanundan yararlanan sanayi kuruluşları şu başlıklar altında tespit edilmiştir.

- **Ziraat mahsulleri işleyen sanayi ve ilgili sınaî tesisleri**

- Un fabrikaları
- Pirinç sanayii çeltik fabrikaları
- Debagat fabrika ve tesisleri

- **Tekstil sanayii ve ilgili tesisler**

- İpekli sanayii/Tabii ipek ipliği tesisleri
- Yünlü sanayii
- Trikotaj/Diğer çorap tesisleri
- Havlü ve emsali eşya tesisleri

- **Ağaç ve selüloz sanayii ve ilgili sınaî tesisler**

- Orman sanayii/Kereste tesisleri
- Selüloz sanayii/Kâğıt ve karton sanayii
- Madeni eşya sanayii

- **Taş ve Toprak sanayii**

- Tuğla ve Kiremit sanayii/Tuğla ve Kiremit fabrikaları
- Çimento sanayii/Portland Çimentosu Tesisleri

- **Kimya sanayii**

- Oksijen ve Karbon gazı sanayii

- **Amme Hizmetleri Müesseseleri**

- Elektrik santralları

1936-1941 Teşvik-i Sanayi İstatistiklerinde yalnızca sanayi sınıflarının belirtildiği; bu sanayi sınıflarında faaliyette olan kuruluş isimlerine yer verilmediği görülmüştür. Çalışma kapsamında Kocaeli Vilayetine ilişkin veriler, ülke geneline ait verilerle birlikte ayrı tablolar halinde düzenlenmiştir.

UN FABRİKALARI⁴⁰ (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	5	164	1	1	6	165	5608	5034
1937	6	154			6	154	5694	4296
1938	6	143		1	6	144	4160	4196
1939	4	138			4	138	2154	2872
1940	4	135		1	4	136	3691	2839
1941	3	129			3	129	4146	3236

	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak	İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	55615		55615	2968	70970
1937	41554		41554	2989	59907
1938	28661		28661	2657	40506
1939	19468		19468	1582	29701
1940	52336		52336	2110	65445
1941	134554		134554	6917	1516766

I. PİRİNÇ SANAYİİ ÇELTİK FABRİKALARI⁴¹
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	12			1	12	1592	1671
1937	1	12			1	12	1510	606
1938	1	13			1	13	62	32
	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira		
1936	3600		3600		255	4500		
1937	3100		3100		409	3900		
1938	800		800		28	1500		

40 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936-1941 Seneleri Faaliyeti, Yayın No: 237, İstanbul, 1945, s. 86, 88.

41 Sanayi İstatistikleri..., s. 90.

II. DEBAGAT FABRİKA VE TESİSLERİ⁴² (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1937	1	37			1	37	2331	2637
1938	1	38		1	1	39	1564	1160
1939	1	36			1	36	1170	866
1940	1	35			1	35	1665	1201
1941	1	32			1	32	1860	1940

	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak	İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1937	45582	3356	48938	1359	53739
1938	26394		26394	2121	34609
1939	9645		9645	137	13952
1940	12743		12743	328	17688
1941	29380		29380	1679	48332

III. İPEKLİ SANAYİİ/TABİİ İPEK İPLİĞİ TESİSLERİ⁴³ (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	21			1	21	15237	5295
1937	1	17		2	1	19	14612	4706
1938	1	16		1	1	17	10352	3194
1941	1	15			1	15	34492	13924

42 Sanayi İstatistikleri..., s. 98-99

43 Sanayi İstatistikleri..., s. 115

	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak	İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	55463		55463	336	66585
1937	34224		34224	1900	49140
1938	70766		70766	1430	45256
1941	250685		250685	7832	324535

IV. YÜNLÜ SANAYİ⁴⁴ (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	8			1	8	139524	189764
1937	1	8			1	8	157558	215113
1938	1	7			1	7	181310	235837
1939	1	8			1	8	207950	288466
1940	1	8			1	8	232866	327592
1941	1	7			1	7	253097	352827
	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira		
1936	73147	910837	983984		70424	1426187		
1937	72175	231961	1304136		75584	1844350		
1938	455078	894015	1349093		106029	2187039		
1939	1582506	560916	2143422		100736	2699047		
1940	1890428	55091	1945519		76774	2729232		
1941	2864802	33232	2898034		194188	4537577		

Kocaeli Vilayetinde tekstil alanında faaliyet gösteren sanayi kuruluşu, ülkemizde kurulan ilk dokuma fabrikalarından biri olan Hereke *Yünlü Fabrikası*dır. Cumhuriyet Döneminde ilk yıllarda "Sanayi ve Maden Bankası"na bağlanan bu kuruluş, 1933 yılından itibaren Sümerbank tarafından kurulan "Türkiye Yünlü Dokuma ve Yün İpliği Fabrikaları T.A.Ş." bünyesinde faaliyet göstermiştir.⁴⁵

⁴⁴ Sanayi İstatistikleri..., s. 120

⁴⁵ Emre Dölen, "Osmanlı Döneminde Kocaeli'ndeki Sanayi Kuruluşları", Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, ed. Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli, 2015, s.678.

V. TRİKOTAJ/DİĞER ÇORAP TESİSLERİ⁴⁶
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	22		2	1	24	1527	700
1937	1	21		1	1	22	1535	707
1938	1	21		1	1	22	2246	1001
1939	1	19		1	1/20		1613	1200
1940	1	18		1	1/19		540	480
1941	1	14		1	1/15		970	864
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	1568				1568		375	3561
1937	3523				3523		513	9764
1938	4220				4220		369	7646
1939	3350				3350		368	5980
1940	1532				1532		350	33465
1941	1750				1750		739	6400

VI. HAVLU VE EMSALİ EŞYA TESİSLERİ⁴⁷
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	4		33	1	37	570	189
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	300				300		106	724

46 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936-1941 Seneleri Faaliyeti, s. 122.

47 Sanayi İstatistikleri..., s. 127

VII. ORMAN SANAYİİ/KERESTE TESİSLERİ⁴⁸
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1939	1	30			1	30	3418	6625
1940	1	29			1	29	14985	14151
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1939	48488				48488		1987	49455
1940	36489				36489		1924	76966

VIII. SELÜLOZ SANAYİİ/KÂĞIT VE KARTON SANAYİİ⁴⁹
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle	Kuvve-i muharriksiz	Toplam müessese	İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
1936	1		1	109004	150000
1937	1		1	199469	366528
1938	1		1	205847	411126
1939	1		1	265719	545484
1940	1		1	250666	539097
1941	1		1	241743	537146
	Yerli iptidai madde kıymeti	Yabancı iptidai madde kıymeti	Toplam lira olarak	İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	281765	15235	300000	100000	850000
1937	18976	765969	784945	189460	2978940
1938	56436	855652	912088	311747	3079900
1939	47673	654519	702192	300064	2470000
1940	49774	922480	972254	367970	3284000
1941	63880	913897	977777	436666	4000000

Yukarıdaki tabloda dikkati çeken nokta, ülke genelinde ağaç ve selüloz sanayii, kâğıt ve karton sanayi alanında teşvikten yararlanan tek sanayi kuruluşunun Kocaeli Vilayetinde bulunmasıdır.

48 Sanayi İstatistikleri..., s. 131-132

49 Sanayi İstatistikleri..., s. 135

Cumhuriyet Türkiye'sinde kâğıt sanayi alanında kâğıt, karton, ambalaj kâğıdı, gazete kâğıdı ve sigara kâğıdı üretecek ilk fabrika, 1936 yılında İzmit'te işletmeye açılmıştır.⁵⁰ Bir kâğıt fabrikası için gerekli alt yapının; kömürün, suyun ve işçinin bulunması, ham ve mamul maddelerin nakil olanaklarının elverişliliği, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında yer alan fabrikanın temellerinin bu Vilayette atılmasında etkili olmuş; fabrikanın kurulması ve işletilmesi çalışmaları Mehmet Ali Kağıtçı tarafından yürütülmüştür.⁵¹ 1944 yılında İzmit'te İkinci Kâğıt Fabrikası, 1954 yılında da Üçüncü Kâğıt Fabrikası işletmeye açılmış; 1955 yılında yürürlüğe giren Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu ile de SEKA tesisleri genişletilmiştir.⁵²

IX. MADENİ EŞYA SANAYİİ⁵³ (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	4			1	4	67933	99409
1937	1	5			1	5	75403	83611
1938	1	4			1	4	26600	64965
1939	1	5			1	5	89784	103892
1940	1	6			1	6	86268	126100
1941	1	7			1	7	94240	153332
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	14570		57389		71959		21024	282450
1937	148071		34292		182363		26433	246400
1938	13560		19909		33469		72619	294830
1939	30185		38574		68759		13573	159370
1940	300042		15000		315042		51298	464510
1941	277586		60933		338519		10817	470230

50 Fikret Yücel, Cumhuriyet Türkiye'sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938, Ankara, 2014, s. 29. İzmit Kâğıt Fabrikası, dönemin İktisat Bakanı Celal Bayar tarafından 6 Kasım 1936'da, Ankara ve İstanbul'dan gelen "iki uzun tren dolusu" davetlinin katılımıyla törenle açılmıştır. Mühendis ve Makine Dergisi, 48/571, s. 50. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/cb929eae7a499e5_ek.pdf.

51 A.g.m., s. 49.

52 Kocaeli Turizm Rehberi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2010, s. 28.

53 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936-1941 Seneleri Faaliyeti, s. 144

X. TUĞLA VE KİREMİT SANAYİİ/TUĞLA VE KİREMİT FABRİKALARI⁵⁴
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1938	1	13			1	13	6200	1360
1939	1	12			1	12	6746	3894
1940	1	14			1	14	10523	5316
1941	1	11			1	11	12228	7921
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1938							2252	2984
1939							3636	7500
1940							11938	16037
1941							15289	42796

XI. ÇİMENTO SANAYİİ/PORTLAND ÇİMENTOSU TESİSLERİ⁵⁵
(KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	2	5			2	5	73683	145701
1937	2	5			2	5	80279	146800
1938	2	4			2	4	85900	118377
1939	2	4			2	4	69786	101441
1940	2	4			2	4	70061	99028
1941	1	3			1	3	67648	123408
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936	158093				158093		130371	1034693
1937	172532		3586		176118		345972	948945
1938	169577				169577		257857	806170
1939	100086				100086		151952	492052

54 Sanayi İstatistikleri..., s. 145-146.

55 Sanayi İstatistikleri..., s. 146.

1940	94253		94253	85428	665542
1941	175755		175755	92081	729099

1936-1941 Teşvik-i Sanayi İstatistiklerinde Kocaeli Vilayeti için önemli yere sahip bir sanayi dalı da, taş ve toprak sanayi, çimento sanayii olmuştur. Çimento sanayiinde /Portland Çimentosu Tesisleri İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler yanında, yalnızca Kocaeli'de faaliyettedir. Arslan ve Eskişehir Müttehit Çimento ve Su Kireci Fabrikaları, iki şirket arasında imzalanan 19 Aralık 1919 tarihli sözleşme ile, her iki şirketin tüzel kişiliklerinin tasfiyesi ve yeni bir şirket çatısı altında birleştirilmesi süreci başlamış; 10 Ekim 1920 tarihli İrade-i Seniye ile de "Arslan ve Eskişehir Müttehit Çimento ve Su Kireci Fabrikaları Anonim Şirketi" kurulmuştur.⁵⁶ Azınlıklar tarafından kurulan ve Ankara Hükümetince tanınan Şirketin amacı, suni Portland çimentosu, su kireci, tuğla ve kiremit, boru, parke taşı, karo ve benzeri malzeme yapımı, satımı ve ticareti olarak belirlenmiştir.⁵⁷

Çimento sanayi için geçerli durum, kimya, oksijen ve karbon gazı sanayilerinde de görülmektedir.

XII. OKSİJEN VE KARBON GAZI SANAYİİ⁵⁸ (KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ)

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	3			1	3	1380	651
1937	1	2			1	2	3300	1885
1939	1	3			1	3	2918	2040
1940	1	3			1	3	3142	1940
1941	1	4			1	4	4343	2335
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936							1097	6082
1937							10413	15770
1939			2040		2040		9609	13620
1940			1380		1380		17762	19952
1941			2886		2886		24827	31653

56 Emre Dölen, "Osmanlı Döneminde...", s. 685.

57 A.Gündüz Ökçün, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, s. 18-19. 1920-1930 yılları arasında çimento sanayi alanındaki beş Türk anonim şirkettinden dördünün, kurucu, hissedarları arasında yabancılar bulunması, bu alanda yabancı sermaye ağırlığının göstergesidir. Ökçün, 1920-1930 Yılları Arasında..., s. 82.

58 Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936-1941 Seneleri Faaliyeti, s. 148.

AMME HİZMETLERİ MÜESSESELERİ/ELEKTRİK SANTRALLARI⁵⁹ KOCAELİ VE TÜRKİYE GENELİ

	Kuvve-i muharrikle		Kuvve-i muharriksiz		Toplam müessese		İşgünü sayısı	Senelik ödenen ücret TL
	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye		
1936	1	51			1	51	4380	7140
1937	2	60			2	60	3754	7040
1938	2	73			2	73	2190	7257
1939	2	90			2	90	2088	7364
1940	1	107			1	107	1825	1680
1941	1	99			1	99	440	2275
	Yerli iptidai madde kıymeti		Yabancı iptidai madde kıymeti		Toplam lira olarak		İşletmeye gerekli madde kıymeti lira	İstihsal kıymeti lira
1936							16432	31457
1937							30464	33521
1938							22551	39048
1939							24552	45448
1940							70	3776
1941							666	4388

İŞ İSTATİSTİKLERİ VE KOCAELİ VİLAYETİ

1930'lu yıllarda çalışma hayatına yönelik olarak, öz kaynaklara dayalı ekonomik kalkınmada, devletçi sanayileşme sürecine uyumlu en önemli düzenlemelerin başında İş Kanunu⁶⁰ gelmiştir. 1936 tarihli İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra 1937, 1938 ve 1943 yıllarında kanun kapsamına giren işyerlerini⁶¹ kapsayan istatistikler tutulmuştur.⁶² İş Kanunu kapsamına giren kuruluşlarda çalışan işçiler, yılın belli bir günündeki sayıya göre tespit edilmiş; bu işçi sayıları da özellikle o yılın en faal gününe ait olduğu için "azamî işçi sayısı"ni teşkil etmiştir. Küçük sanayide, ev sanayiinde, ticarettte çalışan işçi sayıları ise, istatistikte gösterilen rakamlara dâhil edilmemiştir.

İş Kanunu kapsamındaki işyerleri ile, buralarda çalışan işçilerin ülke içerisindeki dağılımı aç-

59 Sanayi İstatistikleri..., s. 154, 156.

60 İş Kanununda, çalışma yaşı, süreleri, çalışma koşulları, işçi sağlığı, iş güvenliği tedbirleri yer almakla birlikte; bu tedbirler arasında kadın işçileri koruyucu sosyal politika önlemlerine de yer verilmiştir. 8.6.1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu metni için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc016/kanuntbmmc016/kanuntbmmc1603008.pdf

61 İşyerlerinin anketlere düzenli cevap vermemeleri, anketlerin her yıl tekrarını güçleştirmiş; üçüncü anket ancak 1943 yılı için yapılabilmıştır.

62 İş Kanunu, günde en az 10 işçi çalıştırabilecek kapasitede işyerlerini kapsamına almakla birlikte, daha az işçi çalıştıran kuruluşların da bu özelliği taşıyabileceği düşüncesiyle, bu sayı 5 e indirilmiş, 5 ve daha fazla işçi çalıştıran kuruluşlar da istatistiklere dâhil edilmiştir. İşçi istatistikleri 1937-38-İş kazaları istatistiği-1937-1940, Neşriyat No: 181, R. Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1941, s. 3.

sından, işçi sayısına göre İstanbul ilk sırada yer alırken; onu İzmir ve Zonguldak (Kömür üretilimi-kömür işletmeleri) vilayetleri izlemiştir. Her işyeri başına düşen işçi sayısı ve yoğunluğu itibarıyla de, ilk sırada gelen Zonguldak'ı, Sivas-Erzurum demiryolu hattının inşası ile Erzincan izlemiştir. Ancak Erzincan'da 1943 yılında inşaatın azalması ve tamamlanmasından sonra, işçi sayısı 10.126'dan 797'ye düşmüştür.⁶³

İşyeri, çalışan sayısı –işçi ve müstahdem-, çeşitli mesleklerde çalışılan gün sayısı, ücretler, iş kazaları gibi verilerin yer aldığı İş İstatistiklerinde, 1937-1938 ve 1943 yılları itibarıyla Kocaeli vilayetindeki işçi, müstahdem ve işyeri sayısının dağılımı, ülke geneline ait verilerle birlikte tabloda gösterilmiştir.⁶⁴

İşyeri			İşçi			Müstahdem sayısı		
1937	1938	1943	1937	1938	1943	1937	1938	1943
69	55	31	4.288	3.912	4.881	280	360	783
% 1.1	% 1.2	0.9	% 1.6	% 2.1	% 1.7	% 1.8	% 1.9	% 2.9
6252	4458	3205	265341	180.374	275083	15422	18170	26193

1937-1943 arasında 6 yıl içerisinde Vilayette sanayi kuruluşu sayısı azalırken; işçi ve müstahdem sayıları artmıştır. Burada önemli bir başka husus da, bu işçiler arasında çocuk ve kadın istihdamının fazla olmasıdır. II. Dünya Savaşı'nın başlaması, Türkiye'de seferberlik nedeniyle 19 yaş üstü erkek işgücünün önemli bir kısmının silahlı hizmete alınması; buna bağlı olarak işgücünde meydana gelen azalma, sanayide özellikle 12-16 ve 17-18 yaş grubundaki çocuk ve kadın istihdamının artmasında etkili olmuştur.⁶⁵

Bu artışın hukuksal boyutunda ise, 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu yer almıştır. Savaş yıllarında çıkarılan bu Kanunla, 1936 İş Kanunu başta olmak üzere, çalışma hayatına yönelik hukuksal düzenlemelerde yer alan ve ücretli çalışanları koruyucu nitelikteki bazı hükümler askıya alınmış; bu durum da, kadın ve çocuk istihdamının artmasına, çalışma hayatı açısından olumsuz koşulların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁶⁶

Kocaeli Vilayetinde 1938 ve 1943 yılları itibarıyla işçi ve müstahdem ücretleri de, İş İstatistiklerinde belirlenmiş olup, bu veriler, çalışma hayatındaki koşullar açısından önem taşımaktadır.⁶⁷

63 İş İstatistikleri, 1937-1943 İşçi istatistikleri 1937-38-43, İş kazası istatistikleri-1937-1943, Neşriyat No: 243, Ankara, 1945, s. 5.

64 İş İstatistikleri 1937-1943, s.34-35.

65 İş İstatistikleri 1937-1943, s. 3.

66 Ahmet Makal, "Cumhuriyet'ten 21. Yüzyıla Türkiye'de Çalışma İlişkileri", Güncel Sosyal Politika Tartışmaları – Cahit Talas Anısına, haz. Berrin Ceylan-Ataman, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 2007, s. 518-519.

67 İş İstatistikleri 1937-1943, s.38.

İşçi ücretleri		İşçi ücretleri toplamına nispet		Müstahdem ücretleri TL		Müstahdem ücretleri toplamına nispet	
1938	1943	1938	1943	1938	1943	1938	1943
1458186	3476074	% 2.25	% 2.52	366444	823525	% 1.83	% 2.27
63.796.222	138.045.982			20.057.297	36.351.689		

Tabloda dikkat çeken en önemli nokta, 1943 yılında yerelde ve genelde ücretlerde görülen artıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında işçi sayılarında görülen artış ve pahalılık nedeniyle yapılan zamlar, bu artışı belirlemiştir. Nitekim Kocaeli’de 1938 yılı itibariyle 129 kuruş olan ortalama işçi gündeliği de, 1943 yılında 271 kuruşa yükselmiştir.⁶⁸ Vilayette bir yıl içerisinde çalışılan gün sayısı da, 1938 yılında 255; 1943 yılında 262 olarak tespit edilmiştir.⁶⁹

SONUÇ

Çalışmamıza esas teşkil eden sanayi sayımları-istatistikleri, erken Cumhuriyet Döneminde Kocaeli sanayinin küçük sanayi tipi ve daha çok ziraat mahsulleri sanayide yoğunluk kazandığını ortaya koymaktadır. Vilayet genelinde ziraat, ehli hayvanlar, balık ve av ürünleri sanayii gibi zirai mahsullere dayalı sanayinin, genel sanayideki payı % 43.59; zirai maddeler sanayiiinde çalışanların genel işçilere oranı da % 43’tür. Vilayet sanayii, bu görünümüyle ülke geneline uygun bir yapı arz etmektedir.

Dönemin Vilayet yerelinde sınai gelişimi açısından en önemli husus, 1936 yılında Cumhuriyetin ilk kağıt fabrikasının burada açılması olmuştur. Dokuma ve kağıt sanayilerinde zamanla artan kamu yatırımları, tarım kesiminde çalışan faal nüfusun, imalat sanayiiinde çalışanlar lehine azalmasında etkili olmuştur. İstanbul metropol olarak gelişirken, İstanbul’a yakın mesafedeki Kocaeli ve diğer bazı illerin ekonomileri de İstanbul şehrinin talepleri doğrultusunda şekillenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi sanayi sayımları-istatistikleri, ülke sanayinin bütününe kapsamaması ve sayım hazırlıkları ile uygulama sürecinde ortaya çıkan bazı aksaklıklar nedeniyle ihtiyatlı bir yaklaşımı gerektirmekle birlikte; sınai gelişimin ana hatları itibariyle yansıtılması açısından önem taşımaktadır. Bu istatistiklerin yapılan çalışma için önemli olan tarafı ise, ülkemizdeki bütün sanayi sayımlarında Kocaeli Vilayetinin yer almış olmasıdır. Bu da, Vilayetin, Cumhuriyet Türkiye’sinde de önemli bir ekonomik konuma sahip olduğunun göstergesidir.

68 İş İstatistikleri 1937-1943, s.41. Kocaeli vilayetinde en çok ücret artışı görülen sektörler, Demiryolu ve tramvay yolu inşaatı ve tamirati./inşaat bina ve mobilya sanayi, vagon, otomobil (karoseri dâhil) bisiklet ve tayyare imalât ve tamirati./makina alet ve cihaz imalatı, değirmenler (hububat)/gıda, tütün sanayi, elektrik, gaz ve su istihsal ve tevziati olmuştur.

69 İş İstatistikleri, 1937-1943, s.45.

KAYNAKÇA

RESMİ YAYINLAR

- 1927 Sanayi Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No:584, Ankara 1969.
- İşçi istatistikleri 1937-38-İş kazaları istatistiği-1937-1940, Neşriyat No: 181, R. Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1941.
- İş İstatistikleri, 1937-1943 İşçi istatistikleri 1937-38-43, İş kazası istatistikleri-1937-1943, Neşriyat No: 243, Ankara 1945.
- İstatistiklerle Kadın 1927-1960, Yayın No: 1520, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1992
- İstatistik Yıllığı 1930-1931, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1931
- İstatistik Yıllığı 1935-1936, C:8, Sa:88, İstatistik Genel Dairesi Neşriyatı, 1936
- Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1934 Seneleri Faaliyeti, Yayın No:80, Ankara 1936.
- Sanayi İstatistikleri, Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1935 Seneleri Faaliyeti, Yayın no: 103, Ankara 1937,
- Sanayi İstatistikleri, Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1936-1941 Faaliyeti, Yayın No: 237, İstanbul, 1945.
- Sanayi İstatistikleri, Teşviki Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932-1939 Seneleri Faaliyeti, Yayın No: 156, Ankara 1941
- Tökin İsmail Hüsrev, Rakamlarla İktisadi ve İctimai Türkiye-Türkiye'de Sanayi, C:III, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1946.
- 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı-Kocaeli Vilayeti, C:36, Sayı: 75, İstanbul 1937
- 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, 2/158, Ankara, 1941.
- 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, Kocaeli ili, C: 40, Yayın No:286, Ankara 1949.
- 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, Vilayet, Kaza, Nahiye Ve Köyler İtibariyle Nüfus, Neşriyat No:359, Ankara, 1954.
- 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri-Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.

MAKALELER VE KİTAPLAR

- Bahtiyar Güner, Bursa'da Nüfus, Demografik Yapı ve Göç,1927-2000, DİE, Bursa.
- Cillov Haluk, "Türkiye'de Sanayi Sayımları-İstatistikleri", İktisat Fakültesi Mecmuası, XVI/1-4 (1956).
- Dölen Emre, "Osmanlı Döneminde Kocaeli'ndeki Sanayi Kuruluşları", Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, ed. Haluk Selvi-Bilal Çelik, Kocaeli, 2015.
- 50 Yılda Türk Sanayii, Mars Matbaası, Ankara, 1973
- "Kocaeli", Yurt Ansiklopedisi, C. 7, Anadolu Yay., İstanbul, 1982.
- Kocaeli Turizm Rehberi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2010.
- Makal Ahmet, "Cumhuriyet'ten 21. Yüzyıla Türkiye'de Çalışma İlişkileri", Güncel Sosyal Politika Tartışmaları – Cahit Talas Anısına, haz. Berrin Ceylan-Ataman, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 2007
- Mühendis ve Makina Dergisi, 48/571. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/cb929eae7a499e5_ek.pdf.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc016/kanunbmmc016/kanunbmmc_1603008.pdf
- Ökçün A.Gündüz, Osmanlı Sanayii-1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.
- Ökçün A. Gündüz, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara, 1997.
- Yıldız Selin-Döker Mehmet Fatih, "İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Coğrafya Dergisi, 32 (2016).
- Yücel Fikret, Cumhuriyet Türkiyesinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938, Ankara, 2014.